

Liberalizace energetického trhu v EU a pozice České republiky*

Abstrakt:

Vlivem zvyšování energetické spotřeby ve světě společně s nárůstem cen energií a důsledkem řady energetických krizí se stala v posledních několika letech otázka společné energetické politiky a dokončení liberalizace energetického trhu intenzivně diskutovaným tématem v Evropské unii včetně České republiky. Cílem článku je posoudit důležitost liberalizace energetického trhu v energetické bezpečnosti a politice EU a analyzovat vliv těchto komunitárních opatření v České republice. Zajištění hlavního cíle bude dosaženo pomocí několika dílčích otázek. První bude zkoumat charakter a cíle energetické politiky EU spojené se vstupem Lisabonské smlouvy v platnost. Druhá otázka se zaměří na proces formování energetického trhu, jeho současný stav a překážky ze strany členských států. Další otázky se budou ptát po aplikaci těchto legislativních opatření a jejich konzistentnosti nebo naopak neslučitelnosti se zájmy České republiky.

Klíčová slova:

Česká republika, elektřina, Evropská unie, liberalizace, vnitřní energetický trh, zájmy, zemní plyn

Energetická bezpečnost v podobě zajištění stabilních dodávek energie a současně umožnění spotřebitelům nakupovat elektrickou energii, zemní plyn či pohonné hmoty za dostupné ceny, a to vše při respektování ochrany životního prostředí, představuje v současnosti jednu z hlavních výzev a priorit Evropské unie. Zároveň dlouhodobým zájmem EU, v souladu s tématy energetické politiky, je diverzifikovat trasy a zdroje s cílem snížit energetickou závislost členských států na importu energetických surovin, zejména z Ruska.¹ Jako jeden z hlavních nástrojů při zajištění energetické bezpečnosti si EU stanovila posilování a prosazování strategií v energetické politice na unijní úrovni a s ní spojený cíl harmonizace a zlepšení soutěžních pravidel v rámci vnitřního energetického trhu.

1 Příkladem nespolehlivosti Ruska bylo několik energetických krizí mezi Ruskem a Ukrajinou o ceny zemního plynu v letech 2006 a 2009 a ropný spor Ruska s Běloruskem v roce 2007, které měly za následek přerušování dovozu plynu respektive ropy do evropských zemí.

* Článek vznikl v rámci vědeckého projektu Ústavu mezinárodních vztahů – Národní program výzkumu II (Evropská integrace a zájmy České republiky), číslo 2D06010, financovaného z prostředků Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

Tyto skutečnosti se bezprostředně dotýkají České republiky, která je konfrontována unijními (legislativní a politickými) návrhy a řadou iniciativ (zaměřených dovnitř i vně). Současně aktivita České republiky při utváření energetické politiky EU a liberalizace energetického trhu je klíčová pro budoucí zajištění energetické bezpečnosti. Příkladem prosazování energetické otázky ze strany ČR v rámci EU bylo české předsednictví v Radě EU začátkem roku 2009, kdy se energetika stala jednou ze tří prioritních oblastí.

Záměrem článku je analyzovat důležitost liberalizace trhu s plynem a elektřinou v procesu formování energetické politiky EU a při zajištění energetické bezpečnosti. Zároveň příspěvek bude zkoumat aplikaci těchto unijních opatření a jejich přijímání či odmítání ze strany ČR. Zajištění základního cíle bude dosaženo pomocí několika dílčích otázek: Jak se změnil charakter a cíle energetické politiky EU se vstupem Lisabonské smlouvy v platnost? V jaké fázi se liberalizace v současné době nachází? Jak unijní legislativní opatření ovlivňují český energetický trh? Jak je liberalizace energetického trhu společně s energetickou bezpečností upravena v základních vládních dokumentech ČR a programech politických stran? Jak se ČR staví k liberalizaci trhu s energiemi na půdě EU?

První část příspěvku rozebírá význam liberalizace energetického trhu v energetické politice EU a změny, které přináší Lisabonská smlouva. Druhá část se zaměří na proces formování vnitřního trhu s plynem a elektřinou a na pozice hlavních institucí EU, členských států a okrajově také Ruska při jeho utváření. Metodologicky jsou obě části textu ukotveny v analýze klíčových dokumentů energetické politiky EU a sekundární literatuře.

Ve třetí části je pomocí tří kritérií národního zájmu – relevance, konsenzu a vnější přijatelnosti posouzena slučitelnost, nebo naopak neslučitelnost vnitřního energetického trhu se zájmy ČR. Podle Petra Kratochvíla se kritérium relevance národního zájmu zakládá na předpokladu, podle něhož je národním/veřejným zájmem politika, která (a) zásadním způsobem ovlivňuje (vnější nebo vnitřní) fungování společnosti, nebo (b) podstatně proměňuje jeho základní charakteristiky, nebo (c) mu díky ní vznikají důležitá nová práva a povinnosti. Druhým kritériem je kritérium konsenzu. To stanoví, že společensky relevantní otázka, která se stala součástí veřejné deliberace, vskutku povede k takové proměně postojů deliberujících, že postupně vykrystalizuje politický konsenzus stran řešení této otázky. Třetím kritériem v rámci procedurální sady kritérií národního zájmu je kritérium vnější přijatelnosti, které domácí legitimitu propojí s její vnější analogií.²

Analýza relevance je založena na rozboru základních vládních dokumentů a strategií. Podobně kritérium konsenzu je zkoumáno pomocí dokumentů hlavních politických stran. Kritérium vnější přijatelnosti je pak analyzováno na zákla-

² KRATOCHVÍL, P.: Národní zájem a jeho legitimita, str. 26-29, In: Drulák, P. – Střítecký, V. (eds.): Hledání českých zájmů. Mezinárodní bezpečnost, Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2010.

dě postoje ČR k energetickým opatřením ze strany EU³. Časově je článek vymezen vstupem ČR do EU po současnost, s tím, že hlavní důraz je položen převážně na poslední vývoj událostí v energetické politice.

1. Energetická politika EU po Lisabonské smlouvě

„Pozici energetické politiky EU, která se nachází na rozhraní komunitární a mezivládní dimenze, je třeba brát v úvahu nejen z meritorního hlediska, ale také z hlediska rozhodovacích mechanismů. Pro komunitární oblast, kam spadá například liberalizace energetických trhů nebo obnovitelné zdroje energie, je typický legislativní monopol Komise, hlasování kvalifikovanou většinou v Radě a užití spolurozhodovací procedury je standardním zákonodárným mechanismem, i když právě energetika představovala dlouhou dobu jednu z výjimek stojících z tohoto hlediska na určitém rozhraní“.⁴ Do mezivládní oblasti ovšem energetika výrazně zasahuje z toho důvodu, že její vnější rozměr překračuje dimenzi vnějších obchodních vztahů EU a zasahuje do oblasti zahraniční politiky a vnější bezpečnosti EU. Pokud hovoříme o energetické politice EU, je třeba si uvědomit, že je stále limitována řadou faktorů, politické i ekonomické povahy. Z tohoto důvodu paralelně existují energetické politiky 27 stávajících členských států a vedle nich se rodí nová energetická politika EU. Spíše než o existenci konsolidované a konsensuální energetické politiky EU lze hovořit o kontinuálním procesu jejího vytváření, který ovlivňuje i vztahy Evropské unie s klíčovými dodavateli.

První konsolidovaná formulace cílů evropské energetické politiky, která odkazovala nejen na vnitřní, ale i na vnější dimenzi energetické politiky EU a vyzývala ke krokům legislativní i nelegislativní povahy, byla publikována 10. ledna 2007 v podobě Sdělení Komise Evropské radě a Evropskému parlamentu pod názvem Energetická politika pro Evropu (EPE)⁵. V EPE najdeme jako tři témata energetické politiky 1) konkurenceschopnost (otevření trhu s energií); 2) udržitelnost (OZE, změny klimatu) a 3) zabezpečení dodávek (snižování poptávky a diverzifikace zdrojů energie, zajištění přístupu k energii).

Opatření, kterými Komise zamýšlí dosáhnout naplnění svých úkolů, směřují především k vytvoření fungujícího vnitřního trhu s energiemi, pro který

³ „Klíčové je přitom zjištění, zda je určitá politika oboustranně legitimní, tzn. že je a) výsledkem legitimitizačního procesu v domácím prostředí, které vede ke konsensuálnímu stanovisku v relevantní oblasti politiky, a že b) je tato politika přijatelná i pro vnější partnery daného politického společenství“. Tamtéž, KRATOCHVÍL, P.: Národní zájem a jeho legitimita, str. 26–29.

⁴ KUCHYŇKOVÁ, P.: Vývoj vztahů Ruské federace a Evropské unie v kontextu problematiky energetické bezpečnosti, disertační práce. Brno: MU, 2010. Dostupné na: http://is.muni.cz/th/14001/fss_d/Disertace2.pdf.

⁵ COM (2007) 1 An Energy Policy for Europe, Dostupné na: http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/01_energy_policy_for_europe_en.pdf.

stanoví následující požadavky: 1) efektivní oddělení produkčních aktivit od provozování sítí (tzv. unbundling); 2) posílení nezávislosti národních regulátorů a harmonizaci jejich kompetencí, posílení mechanismu jejich spolupráce a také zdokonalení mechanismu koordinace operátorů přenosových sítí; 3) zdokonalení systému přeshraničního obchodu s elektřinou a provozování sítí, zahrnující zpracování technických standardů a zvýšení propojení především periferních trhů; 4) zajištění nových investic pro výrobu elektřiny a kapacitu dodávek zemního plynu.

Z důvodu revize předchozích opatření, Evropská komise v listopadu 2008 zveřejnila Druhý strategický přezkum energetické bezpečnosti a solidárního akčního plánu, podle kterého přispěje důkladnější zaměření se na energetiku v mezinárodních vztazích EU s dodavatelskými, tranzitními i spotřebitelskými zeměmi k dosažení cílů energetické politiky EU.⁶ Zároveň byla vyjádřena potřeba vytvoření transparentního, právního a regulačního rámce, které jsou nezbytným předpokladem pro efektivní energetickou politiku členských států, ale i EU a dokončení liberalizace vnitřního trhu s energiemi.⁷

Důležité změny v procesu formování společné energetické politiky přináší nová Smlouva o fungování EU (SFEU), která je součástí Lisabonské smlouvy (LS), platné od 1. prosince 2009. SFEU zavádí v části třetí zcela novou hlavu XXI, kterou je evropská energetická politika vůbec poprvé formálně konstituována v rámci primárního práva a tvoří nový právní základ pro přijímání opatření prostřednictvím legislativních aktů sekundárního práva a zajišťuje rámec pro energetickou spolupráci.⁸

Podstatnou skutečností LS je zařazení energetiky a energetické bezpečnosti do oblasti sdílených pravomocí. V těchto otázkách členské státy vlivem LS ztrácejí možnost výhradně kontrolovat tuto strategickou oblast.⁹ Evropský parlament a Rada, která rozhoduje kvalifikovanou většinou, přijmou řádným legislativním postupem opatření nezbytná pro dosažení cílů uvedených v prvním odstavci. Tím LS přesouvá například energetickou účinnost, rozvoj nových zdrojů energie nebo

⁶ KOM (2008) 781 Druhý Strategický přezkum energetické politiky. Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0781:FIN:CS:PDF>.

⁷ Zatím poslední iniciativu představuje sdělení Evropské komise z listopadu 2010 s názvem Energie 2020. Strategie pro konkurenceschopnou, udržitelnou a bezpečnou energetiku. Energetická strategie 2020 vedle témat energetické bezpečnosti, vnější energetické politiky, rozvoje nových technologií v energetice a snížení energetické spotřeby a zvýšení energetické efektivity, slibuje mezi hlavními cíli další odstraňování překážek na vnitřním trhu s energiemi, což s sebou nese i ambiciózní infrastrukturní plány. COM (2010) 639 Energy 2020. A strategy for competitive, sustainable and secure energy. Dostupné na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0639:FIN:EN:PDF>.

⁸ Energetika je explicitně řešena v článku 194 SFEU, který obsahuje celkem tři relativně stručné odstavce. Dále srov. Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie, 2008. Dostupné na: <http://eurlex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2008:115:SOM:CS:HTML>.

⁹ Dále mechanismus tzv. posílené spolupráce umožňuje společný postup v otázkách, na kterých se shodně minimálně devět států, ale které se na celounijní úrovni jen těžko prosazují.

vytváření jednotného energetického trhu mezi sdílené pravomoci EU a členských států.¹⁰

Opatření se naopak nedotýkají práva členského státu v otázce fiskálního charakteru v oblasti energetiky a stanovení volby zásobování energií a skladby energetických zdrojů. Na druhou stranu ačkoliv skladba energetického mixu nadále zůstává v rukou členských států, sekundární normy typu klimaticko-energetického balíčku ji nepřímo ovlivňují, což je třeba při analýze energetické politiky EU brát v úvahu.

Významnou novinkou zavedenou LS je tzv. klauzule solidarity zmíněná v rámci hospodářské politiky v čl. 122 odst. 1 SFEU. Mechanismus solidarity se odráží ve snaze o intenzivnější vzájemnou spolupráci, jež by měla napomoci vypořádat se s krizovými situacemi, kdy energetické dodávky z určitého zdroje mohou být značně omezeny nebo i úplně pozastaveny. Lisabonská smlouva je svým formátem prvním dokumentem, kde je v duchu solidarity mezi členskými zeměmi odkazováno na energetickou politiku s konkrétními cíli, jako je: 1) zajištění bezpečnosti dodávek energie v EU; 2) podpora energetické účinnosti a úspory energie, jakož i rozvoj nových a obnovitelných zdrojů energie; 3) podpora propojení energetických sítí a 4) zajištění fungování vnitřního trhu s energiemi.¹¹

2. Vnitřní trh s energiemi a jeho liberalizace

Jak z výše uvedeného vyplývá, liberalizace trhu s energií představuje jeden z hlavních cílů evropské energetické politiky, který má výrazný nadnárodní potenciál a přispívá k její komunitarizaci. Zároveň vytvoření účinného a vzájemně propojeného vnitřního energetického trhu je nutnou podmínkou k zajištění bezpečných a udržitelných dodávek energie. Jeho existence představuje strategický nástroj, který vytvoří stabilní prostředí nezbytné pro investice a přeshraniční spolupráci a poskytne evropským zákazníkům možnost výběru mezi různými společnostmi dodávajícími plyn a elektřinu za dostupné ceny. Proces liberalizace si klade tyto základní cíle: 1) zvýšení komfortu a služeb pro konečné spotřebitele; 2) zvýšení konkurenceschopnosti prostřednictvím nižších cen plynu a elektřiny pro průmysl; 3) zvýšení flexibility a stability dodávek plynu a elektrické energie v rámci EU.

Podle Per Ove Eikelanda byla od počátku, tj. od konce 80. let minulého století hlavním iniciátorem vnitřního energetického trhu Evropská komise, která si uvědomovala nutnost odstranění překážek na národních trzích, které by

¹⁰ Úřad vlády ČR. Analýza dopadů Lisabonské smlouvy, 2010. Dostupné na: <http://www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/dokumenty/Analyza-dopadu-Lisabonske-smlouvy.pdf>.

¹¹ Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie, 2008. Dostupné na: <http://eurlex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2008:115:SOM:CS:HTML>.

přinesly skutečné otevření trhů s energiemi.¹² Komise proto navrhla řadu procedurálních opatření, která se zabývala tímto problémem¹³, například: přímé uplatňování pravidel hospodářské soutěže Evropské unie (články 85 a 86 ES) k oslabení dominantní pozice národních společností na trhu, zahájení řízení proti členským státům pro porušení práva v souladu s článkem 169 ES, uplatňování specifických směrnic o trhu s plynem a elektřinou, formulované jednostranně ze strany Komise na základě čl. 90 (3) ES, nebo na základě článku 100 Smlouvy o EHS atd.

Na druhou stranu hlavní evropské energetické společnosti, většina vlád členských států a představitelé Evropského parlamentu byly vůči posílení konkurence na energetických trzích velmi skeptičtí a stavěly se negativně proti unilaterálním krokům ze strany Evropské komise. Energetika byla vždy považována za část národní bezpečnosti a státy nebyly proto ochotny vzdát se části své suverenity v této oblasti. Společného konsenzu mezi Evropskou komisí a odpůrci unijních opatření bylo dosaženo až ve druhé polovině 90. let v podobě tzv. prvního politického balíčku¹⁴, který vlády členských států zavazoval jen k minimálním opatřením ve vztahu k liberalizaci energetického trhu.¹⁵

K odstranění překážek a dokončení vnitřního energetického trhu navrhla Komise další nezbytná opatření. V březnu 2002 předložil Evropský parlament řadu připomínek k návrhu Komise, na jejichž základě přijala Rada EU tzv. Barcelonské závěry, které podpořily širší harmonizaci trhu s elektřinou a plynem. Po řadě jednání a doplňujících návrhů jak ze strany členských států, tak Evropského parlamentu došlo ke schválení druhého balíčku.

Druhý balíček směrnic o zemním plynu a elektřině byl přijatý v červnu roku 2003¹⁶ a měl zajistit kompletní otevření národních trhů s plynem a elektřinou a přispět k vytvoření skutečného vnitřního energetického trhu v EU. Směrnice řešily funkční a právní oddělení výrobní a distribuční soustavy tzv. unbundling. Na základě směrnic měly být trhy pro velkoobdoběratele plynu a elektřiny liberalizovány v červenci 2004. Pro maloobdoběratele byl termín stanoven na červenec 2007.

¹² EIKELAND, P. O.: The Third International Energy Market Package: New Power Relations among Member States, EU Institutions and Non-state Actors? *Journal of Common Market Studies*, 2/2011, str. 248.

¹³ Evropská komise při tom argumentovala, že liberalizace energetického sektoru má zvýšit efektivitu a konkurenci evropské ekonomiky jako celku.

¹⁴ Šlo o Směrnici EP a Rady 98/30/ES o společných pravidlech pro vnitřní trh se zemním plynem a Směrnici EP a Rady 96/92/ES o společných pravidlech pro vnitřní trh s elektřinou.

¹⁵ EIKELAND, P. O.: The Third International Energy Market Package: New Power Relations among Member States, EU Institutions and Non-state Actors? *Journal of Common Market Studies*, roč. 49, č. 2/2011, str. 249.

¹⁶ Součástí druhého energetického balíčku byly Směrnice EP a Rady 2003/55/ES o společných pravidlech pro vnitřní trh se zemním plynem, kterou se ruší směrnice 98/30/ES, a Směrnice EP a Rady 2003/54/ES o společných pravidlech pro vnitřní trh s elektřinou a o zrušení směrnice 96/92/ES.

Přestože druhý balíček směrnic na rozdíl od předchozí dohody výrazně posunul evropský trh s elektřinou a plynem směrem k liberálnímu modelu, zjistila Evropská komise¹⁷ průběžným šetřením řadu nedostatků, týkajících se například nedostatečného oddělení provozovatelů přenosové, přepravní a distribuční soustavy, diskriminace třetích osob v přístupu na energetické trhy. Zpráva dále kritizovala chování energetických výrobců, kteří omezovali konkurenci při využívání přepravní infrastruktury, což způsobovalo problémy nezávislým výrobcům elektřiny a tepla a zbytečně zvyšovalo ceny energií. Je zcela zřejmé, že některé členské země se nadále snažily chránit své národní energetické „giganty“ a trh v praxi zůstával národně a regionálně rozdělen.¹⁸

Podle Komise byly dalšími překážkami především: 1) uzavírání dlouhodobých kontraktů zejména na dodávky zemního plynu mezi evropskými společnostmi a hlavními producenty; 2) nedostatečné propojení jednotlivých sítí a budování nové infrastruktury, a to jak na trhu s elektřinou, tak se zemním plynem; 3) nedostatek transparentnosti a spolehlivých a včasných informací o trzích; 4) tvorba cen, která je velmi neprůhledná, neboť většina producentů ve svých smlouvách spojuje ceny plynu s cenami ropy, což neodráží úroveň poptávky a nabídky. Kumulace těchto skutečností pak brání skutečnému otevření energetických trhů.¹⁹

K vytvoření právních podmínek pro další liberalizaci trhů a doplnění stávajících pravidel k zajištění fungování vnitřního energetického trhu byl navržen tzv. třetí liberalizační balíček, který obsahuje soubor pěti legislativních norem a jeho cílem je vytvořit právní podmínky pro další liberalizaci trhů s elektřinou a plynem. Komise předložila v září 2007 návrhy změn do té doby platné směrnice č. 2003/54/ES o společných pravidlech pro vnitřní trh s elektřinou, směrnice č. 2003/55/ES o společných pravidlech pro vnitřní trh s plynem, nařízení č. 2003/1228/ES o podmínkách přístupu do sítě pro přeshraniční obchod s elektřinou, nařízení č. 2005/1775/ES o podmínkách přístupu k plynárenským přepravním soustavám a nařízení č. 2009/713/ES, kterým se zřizuje Agentura pro spolupráci energetických regulačních orgánů.²⁰

Patrně nejvýznamnějším aspektem liberalizačního balíčku je tzv. vlastnický unbundling (vlastnické oddělení produkčních kapacit od přenosu a distribuce

¹⁷ Sdělení Komise Radě a EP s názvem Perspektivy vnitřního trhu se zemním plynem a elektřinou z ledna 2007. Dostupné na: <http://eur.lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0841:FIN:CS:PDF>.

¹⁸ Jde např. o italskou společnost ENI, francouzskou GDF Suez, německou RWE atd.

¹⁹ K tomu podrobněji srovnej EIKELAND, P. O.: EU Internal Energy Market Policy. New Dynamics in the Brussels Policy Game? A Canes Working Paper, Fridtjof Nansen Institute, 2008. Dostupné na: <http://www.fni.no/doc&pdf/FNI-R1408.pdf>.

²⁰ KUCHYŇKOVÁ, P.: Vývoj vztahů Ruské federace a Evropské unie v kontextu problematiky energetické bezpečnosti. Disertační práce, Brno: MU, 2010. Dostupné na: http://is.muni.cz/th/14001/fss_d/Disertace2.pdf.

energií), který v současnosti představuje hlavní nástroj EU k dosažení liberalizace trhů. Komisi původně navrhovaná varianta úplného unbundlingu by v praxi znamenala, že žádná dodavatelská společnost aktivní v EU nesmí vlastnit přepravní síť v žádné členské zemi. To má donutit společnosti, aby prodaly své přenosové soustavy, čímž by došlo k vytvoření nezávislých provozovatelů přenosových a distribučních soustav. Výrobní a dodavatelské společnosti by v tomto případě nemohly vlastnit majoritní podíl v přenosových a distribučních společnostech.

Podobně jako v roce 2003, i v případě třetího liberalizačního balíčku zaujaly odmítavou pozici vůči vlastnickému unbundlingu především vlády Francie, Německa, Rakouska, Řecka, Lucemburska a Itálie. Z nových členských států Evropské unie měly zásadní výhrady zejména Česká republika, Bulharsko a pobaltské státy.²¹ Tyto země stále prosazovaly vertikálně integrované energetické společnosti na svých trzích a pokulhávaly v přijímání unijních legislativních opatření k vytvoření vnitřního energetického trhu (viz tabulku č. 1).

Naopak v zemích, které od začátku podporovaly vlastnické oddělení produkčních kapacit od přenosu a distribuce energií, kam patří například většina států Skandinávie, Nizozemsko, Velká Británie a další státy, došlo postupně od roku 2003 k liberalizaci energetického trhu – v roce 2007 došlo v 13 zemích k liberalizaci trhu s elektřinou a v 10 státech byl liberalizován sektor se zemním plynem (viz tabulku č. 1).²² V červenci 2007 pak Komise získala podporu pro vlastnický unbundling také ze strany Evropského parlamentu.

Přesto se mezi některými členskými státy objevilo znepokojení z možného oslabení či ohrožení bezpečnosti energetických dodávek v důsledku zavedení úplného unbundlingu. Právě otázka evropské energetické bezpečnosti byla hlavní linií neshod mezi oběma pozicemi vůči unbundlingu. Zastánci, podporovaní Komisí, argumentovali tím, že vlastnickým unbundlingem bude zaručena nezávislost provozovatelů přenosových soustav a dojde ke zvýšení obchodu a posílení investic do nové infrastruktury. Naopak odpůrci vlastnického unbundlingu tvrdili, že odstranění silných národních společností z trhů oslabí jejich moc při jednání s velkými zahraničními společnostmi, a tím omezí energetickou bezpečnost.

Rada ministrů proto vedle úplného unbundlingu navrhla v říjnu 2008 další dvě možné varianty řešení, a to pro oblast trhu s elektřinou i plynem. Druhá varianta předpokládá vznik nezávislého provozovatele soustav (ISO), který bude fungovat jako vlastnický oddělená společnost provozující přenos energie na cizím majetku. Třetí varianta předpokládá vznik nezávislého provozovatele přenosových soustav (ITO), což znamená právní oddělení přenosové soustavy

²¹ V pozadí rezonovala obava, že narušení energetických monopolů může dále posílit investiční průnik ruských společností do energetického sektoru.

²² EIKELAND, P. O.: The Third International Energy Market Package: New Power Relations among Member States, EU Institutions and Non-state Actors? *Journal of Common Market Studies*, roč. 49, č. 2/2011, str. 252.

a produkce energie. Modely ISO a ITO společnostem umožňují, aby si ponechaly vlastnictví sítí. Členské státy by však mohly požadovat po těchto společnostech, aby převedly provoz svých přenosových sítí na jiný samostatný subjekt (ISO).

Výsledná dohoda, která byla uzavřena v březnu 2009 během českého předsednictví v Radě EU, otevřela možnost státům vybrat si ze tří způsobů řešení liberalizace svého energetického trhu.²³ Třetí liberalizační balíček vstoupil v platnost v září 2009 a následně měly členské země 18měsíční lhůtu k zajištění implementace liberalizačního balíčku do národního práva. To zatím z různého důvodu k 3. 3. 2011 neučinil ani jeden stát Evropské unie.²⁴

2.1 Ruské odmítání liberalizace energetického trhu v EU

Vedle členských států byl třetí liberalizační balík pozorně sledován také v Ruské federaci, která představuje hlavního dodavatele ropy a zemního plynu do Evropy.²⁵ Podle politických představitelů Ruska ohrožuje liberalizační balík energetickou bezpečnost a spolupráci s EU a brání rovnému přístupu ruských subjektů na trhy členských států.

Energetický balík obsahoval ustanovení pro řešení vztahů se třetími zeměmi s neliberalizovaným energetickým sektorem, včetně systému certifikace pro investory z třetích zemí, kteří usilují o kontrolu nad přenosovým systémem či operátorem (tzv. klauzule Gazprom). Základním principem je zabránit společností ze zemí mimo EU v nákupu strategických distribučních sítí bez souhlasu vlády členského státu a přimět subjekty ze třetích zemí, aby dodržovaly stejná pravidla, která platí pro společnosti sídlící na území EU.

Přítom podle ruských strategických koncepcí pro oblast energetiky do roku 2020 a 2030 je primárním cílem energetické politiky Ruska upevnění přítomnosti na lukrativních energetických trzích Evropské unie. Rusko se proto obává, že v důsledku zavedení unbundlingu na trzích členských států ztratí prioritu

²³ Třetí liberalizační balíček v současné podobě obsahuje dvě směrnice a tři nařízení. Konkrétně jde o směrnici Evropského parlamentu a Rady č. 2009/72/ES o společných pravidlech pro vnitřní trh s elektřinou a o zrušení směrnice č. 2003/54/ES, směrnici Evropského parlamentu a Rady č. 2009/73/ES o společných pravidlech pro vnitřní trh se zemním plynem a o zrušení směrnice č. 2003/55/ES, nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 2009/714/ES o podmínkách přístupu do sítě pro přeshraniční obchod s elektřinou a o zrušení nařízení č. 2003/1228/ES, nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 2009/715/ES o podmínkách přístupu k plynárenským přepravním soustavám a o zrušení nařízení č. 2005/1775/ES a nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 2009/713/ES, kterým se zřizuje Agentura pro spolupráci energetických regulačních orgánů.

²⁴ Evropský komisař pro energetiku Günther Oettinger v tomto ohledu nevyloučil možnost zahájení řízení s členskými státy z důvodu porušení Smlouvy.

²⁵ EU v současné době dováží z Ruska kolem 30 % ropy, což představuje 28 % evropské spotřeby ropy. Zároveň EU importuje z Ruska kolem 40,8 % plynu, který představuje více jak 25 % celkové spotřeby plynu v EU. Dále srov. TICHÝ, L.: Rozpory v energetických vztazích EU – Rusko. Revue Politika, 12/2010, Brno.

v přístupu k infrastruktuře, neboť podle energetického balíčku budou dodavatelé zemního plynu povinni prodat své distribuční sítě. Ruská plynárenská společnost Gazprom, která plyn prakticky jinak než do Evropy nevyváží a přispívá do státního rozpočtu 20 % celkové částky, bude muset podle nové legislativy předat právo na prodej plynu evropským společnostem.

V neposlední řadě se liberalizační balíček zaměřuje na uzavírání dlouhodobých kontraktů na dodávky zemního plynu, které Gazprom podepisuje obvykle na dobu 25–30 let, což je v kontextu obchodních praktik evropského trhu podmínka, která může být kvalifikována v rozporu s pravidly hospodářské soutěže.²⁶ Tyto dlouholeté smlouvy, které představují více než 70 % kontraktů v EU, navíc v některých případech zakazovaly prodej ruského plynu do dalších zemí, což též inhibovalo vzájemné propojení trhů s plynem v rámci Společenství.²⁷

3. Liberalizace evropského energetického trhu v zájmu České republiky

V případě ČR byl trh s elektřinou plně liberalizován od 1. ledna 2006, kdy bylo umožněno všem účastníkům včetně domácností změnit svého dodavatele elektrické energie. Na území ČR se trh s elektrickou energií uskutečňuje na základě regulovaného přístupu k přenosové soustavě, k distribučním soustavám, možnosti výstavby výroben elektřiny a přímých vedení. Ceny za přenos a distribuci elektřiny, zasytémové služby, ceny elektřiny pro chráněné zákazníky a ceny elektřiny dodavatele reguluje nezávislý regulátor energetického trhu – Energetický regulační úřad. Od začátku milénia pak platí unbundling v sektoru elektřiny, kde se o výrobu elektřiny stará ČEZ a vysokonapěťové distribuční sítě jsou ve vlastnictví společnosti ČEPS.²⁸

Trh s plynem byl otevřen o rok později. Stav liberalizace trhu je možné vysledovat na počtu změn dodavatele konečnými zákazníky, kdy do současné doby

²⁶ Komise dokonce iniciovala soudní spor ve věci restriktivních klauzulí existujících v rámci kontraktů uzavřených mezi italskou plynárenskou a ropnou společností ENI a Gazpromem, čímž dosáhla průlomů, který ovšem na jedné straně umožňoval ENI nabízet ruský plyn mimo Itálii, ale také Gazpromu nabízet svůj plyn dalším italským zákazníkům bez nutnosti získat souhlas ENI. Dále srov. KUCHYŇKOVÁ, P.: Vývoj vztahů Ruské federace a Evropské unie v kontextu problematiky energetické bezpečnosti. Disertační práce, Brno: MU, 2010, Dostupné na http://is.muni.cz/th/14001/fss_d/Disertace2.pdf.

²⁷ Příkladem dlouhodobého kontraktu na dodávky plynu byla například dohoda mezi Ruskem a Polskem uzavřená koncem roku 2010. Rusko nakonec na nátlak Evropské komise ustoupilo a konec platnosti pro dodávky plynu byl ponechán na rok 2022 (místo původně navrhovaného roku 2037) a v případě přepravy suroviny přes polské území do Německa byly poplatky a podmínky využívání plynovodu smluvně sjednány na období do roku 2019 (místo původně plánovaného roku 2045). Dále srov. TICHÝ, L.: Rozpory v energetických vztazích EU – Rusko. *Revue Politika*, 12/2010, Brno.

²⁸ K dosažení cíle plné liberalizace, a tím i modelu vlastnického oddělení, proto musela vláda ČR přesunout každou z firem pod jiné ministerstvo. Rozhovor, Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, dne 24. 9. 2010.

dodavatele změnilo přibližně 57 tis. zákazníků a kdy na tuzemském trhu s plynem působí okolo tří desítek aktivních obchodníků s plynem.²⁹ Nejdominantnějším hráčem v českém plynárenském sektoru je německá společnost RWE – RWE Transgas, která je 100% vlastníkem přepravce české plynárenské infrastruktury Net4gas.³⁰ V ČR byl od počátku procesu liberalizace kladen důraz na posílení nezávislých regulátorů trhu. Z tohoto důvodu byla namísto úplného unbundlingu zvolena třetí mírnější cesta – model nezávislého provozovatele přepravní soustavy (ITO).

3.1 Přítomnost energetické bezpečnosti a trhu s energiemi ve vládních dokumentech

Důležitost a význam procesu liberalizace trhu s plynem a elektřinou se v České republice odráží na aktivitě sekundárních energetických hráčů, kteří při tvorbě nové evropské energetické legislativy uplatňují připomínky k předloženým návrhům, a to s ohledem na situaci na domácím trhu. V tomto ohledu existují formální i neformální komunikační kanály mezi ministerstvem zahraničních věcí (MZV), ministerstvem průmyslu a obchodu (MPO), ministerstvem životního prostředí i Úřadem vlády ČR. MZV se například pravidelně účastní resortní koordinační skupiny MPO, kde jsou projednávány instrukce či mandáty na jednání orgánů Rady EU. Při přípravě mandátů na COREPER či Radu EU jsou standardně materiály projednávány na Výboru pro EU. Vzájemná spolupráce probíhá také při přípravě podkladů při zahraničních cestách jednotlivých ministrů či při návštěvě v ČR.

Zároveň otázka vnitřního energetického trhu a zajištění energetické bezpečnosti se objevuje ve všech vládních dokumentech, jejichž pomocí je v této části zkoumáno kritérium relevance národního zájmu. Jedná se především o tyto dokumenty: Programové prohlášení vlády 2006, Programové prohlášení vlády 2007, Programové prohlášení vlády 2009 a Trojkoaliční smlouvu ODS – KDU-ČSL – SZ z roku 2007, Programové prohlášení vlády 2010 a Koaliční smlouva z roku 2010.

Programové prohlášení první vlády Mirka Topolánka, která byla jmenovaná 4. 9. 2006 a svoji činnost ukončila 9. 1. 2007, ve svém pojetí energetické politiky zásadně nevybočuje nad rámec programového dokumentu, se kterým ODS vstupovala do volebního klání. Celá problematika energetické politiky je soustředěna

²⁹ Rozhovor, Ministerstvo průmyslu a obchodu, dne 24.9. 2010.

³⁰ Od 1. ledna 2006 přestal RWE Transgas na základě požadavků směrnice EU a novely energetického zákona vykonávat roli provozovatele přepravní soustavy a rozdělil se na dvě právně samostatné a nezávisle fungující části. Provoz přepravní soustavy vykonává společnost NET4GAS, s.r.o., do 3. 3. 2010 pod jménem RWE Transgas Net, s.r.o.

na elektroenergetiku, která je označována za základní pilíř energetické bezpečnosti České republiky.³¹

Druhá Topolánková vláda, která fungovala v koalici ODS – KDU-ČSL – SZ byla ve funkci od 9. 1. 2007 do 8. 5. 2009. Před vznikem vlády byla uzavřena trojkoaliční smlouva, která upravovala vztahy v koalici ODS a dvou menších partnerů. Skutečnost, že se vládní stranou stala i SZ se významně projevilo na nárůstu prostoru určenému energetice, jak v trojkoaliční smlouvě, tak v programovém prohlášení vlády. Energetika je obsažena v daňové problematice. Samostatná kapitola s názvem „Energetika a klima“ je věnována obnovitelným zdrojům, energetické náročnosti a efektivitě, ochraně klimatu a roli společnosti ČEZ, uhlí a jádra v české energetice.³²

Úřednická vláda Jana Fischera byla jmenována do funkce 8. 5. 2009 po vyslovení nedůvěry druhé Topolánkové vládě. Programové prohlášení úřednické vlády se zabývá energetickou bezpečností v části věnované hospodářské politice: „V oblasti průmyslové politiky chce vláda dbát především na energetickou bezpečnost státu a udržení bezpečné výše dovozní energetické závislosti.“³³

Podobně je posílení přenosové soustavy a zajištění energetického tržního prostředí za účelem zvýšení konkurence zmíněno v koaliční smlouvě Nečasovy vlády.³⁴ Ještě konkrétnější opatření nalezneme v Programovém prohlášení současné vlády, které vedle liberalizace energetického trhu v EU zmiňuje jako opatření při zajištění energetické bezpečnosti diverzifikaci energetických zdrojů a vytvoření jednotné energetické politiky EU.³⁵

Z hlediska strategických dokumentů formovala energetickou politiku ČR zásadním způsobem Státní energetická koncepce (SEK) z března 2004. Jedním z hlavních cílů SEK bylo „dokončení transformace a liberalizace energetického trhu, pod nímž, kromě nezbytné harmonizace s evropským prostředím, nalezneme i faktory jako podpora konkurenčního prostředí či tvorba odpovídajícího legislativního rámce pro podnikání.“³⁶ Tyto požadavky podpořila také tzv. Pačesova komise, která měla být podkladem pro vypracování nové strategické energetické koncepce,³⁷ ale jejíž závěry nakonec nebyly respektovány.

³¹ BINHACK, P. – TICHÝ, L.: Evropská dimenze energetické politiky České republiky. Vědecký projekt ÚMV v rámci Národního programu výzkumu, 2011, nepublikováno, str. 32.

³² BINHACK, P. – TICHÝ, L.: Evropská dimenze energetické politiky České republiky. Vědecký projekt ÚMV v rámci Národního programu výzkumu, 2011, nepublikováno, str. 33.

³³ Dále srov. <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/jan-fischer/ppv-2009.pdf>.

³⁴ Dále srov. Koaliční smlouva o vytvoření koalice rozpočtové odpovědnosti, vlády práva a boje proti korupci.

³⁵ Dále srov. http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove_prohlase-ni_vlady.pdf.

³⁶ Dále srov. <http://www.mpo.cz/dokument5903.htm>.

³⁷ Dále srov. Pačesova Zpráva Nezávislé odborné komise pro posouzení energetických potřeb České

Poslední Aktualizace SEK z února 2010, v souladu s evropskou legislativou, vymezuje za základní rámec pro formulování energetické politiky státu strategické cíle a vývoj energetické politiky EU. Zároveň podle SEK je rozvoj české energetiky založený na principech shodných v členských státech, kam vedle dostupnosti přírodních energetických zdrojů patří také liberalizace trhu s energiemi v EU a vytvoření jednotného trhu.³⁸

Otázku zajištění energetické bezpečnosti a s ní spojený požadavek liberalizace energetického trhu je možné považovat za téma relevantní s energetickými zájmy České republiky. Obě témata se objevují ve strategických a vládních dokumentech posledních několika let a zároveň jsou v centru pozornosti sekundárních energetických hráčů MZV, MPO, MŽP i Úřadu vlády ČR.

3.2 Energetická bezpečnost v centru pozornosti českých politických stran

Energetická bezpečnost, jako soubor specifitějších návrhů a opatření, je v současnosti považována za prioritní téma všech hlavních politických stran v ČR. Parlamentní strany se ovšem liší v přístupu a cílech zajištění energetické bezpečnosti a až na některé výjimky se v jejich programových dokumentech neobjevuje otázka liberalizace energetického trhu v Evropské unii.

Podobně jako v předešlé části, která se zaměřila na kritérium relevance, bude i v této části kritérium konsenzu národního zájmu zkoumáno prostřednictvím analýzy programových dokumentů parlamentních stran zvolených ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR dne 2. a 3. června 2006. Jedná se tedy o dokumenty následujících politických stran: Občanské demokratické strany, České strany sociálně demokratické, Komunistické strany Čech a Moravy, Křesťanské a demokratické unie – Československé strany lidové a Strany zelených. Dále budou zkoumány programové dokumenty, se kterými vstupovaly tyto strany do parlamentní předvolební kampaně v roce 2010.

Z analýzy volebních dokumentů politických stran, které uspěly v parlamentních volbách 2006, je zřejmé, že problematika energetické bezpečnosti a vnitřního energetického trhu EU nebyla nosnými tématy předvolební kampaně. Nejčastěji byla tato témata zahrnuta v kapitolách věnovaných hospodářské či zahraniční politice. Případně nebyla tato témata reflektována vůbec. Energetika byla tématem především ve vztahu k sociální a hospodářské problematice, případně dopravní politice, na úrovni domácí politiky.³⁹

republiky v dlouhodobém časovém horizontu. Verze k oponentuře, 30. 9. 2008.

³⁸ Aktualizace státní energetické koncepce ČR, 2010, <http://www.mpo.cz/dokument65293.html>.

³⁹ BINHACK, P. – TICHÝ, L.: Evropská dimenze energetické politiky České republiky. Vědecký projekt ÚMV v rámci Národního programu výzkumu, 2011, nepublikováno, str. 26.

Pouze ODS má ve svých programových dokumentech z roku 2006 jako jedno ze svých témat energetickou bezpečnost. Konkrétně je v části věnované hospodářské politice zmíněna vnější závislost na dovozu zemního plynu z Ruské federace a otevřeně je kritizována možnost 100% závislosti na dovozu zemního plynu pouze z jedné zdrojové země. Jako důležitý aspekt energetické politiky je zmíněna diverzifikace importu energetických surovin. Naopak Strana zelených ve svém programovém dokumentu „Kvalita života“ spojuje energetické téma výhradně s ochranou klimatu. Okrajově se problematice energetické bezpečnosti věnuje KDU-ČSL v závěrečné části programového dokumentu „Volební program 2010–2014“.⁴⁰

Z politických stran současné vlády Petra Nečase se vztahem energetické bezpečnosti a liberalizací energetického trhu zabývala, pouze ODS ve svém volebním programu Vize 2020, kde je vedle diverzifikace zdrojů a přepravních tras zdůrazněna možnost „využít na evropské úrovni výhod vznikajícího energetického trhu a společné bezpečnostní politiky k zajištění energetické bezpečnosti“.⁴¹ Energetickou diverzifikaci s cílem minimalizovat rizika energetické bezpečnosti České republiky zmiňuje také Volební program strany TOP09.⁴² Naopak strana Věci veřejné požaduje zajištění energetické bezpečnosti prostřednictvím společné energetické politiky EU a koordinovaným jednáním s dodavateli surovin, zejména Ruskem.⁴³

Požadavek dokončení vnitřního trhu s energiemi není vůbec obsažen v nejnovějším volebním programovém dokumentu ČSSD pro rok 2010 – „Změny a naděje“, který sice energetickou bezpečnost zmiňuje, ale nijak ji koncepčně nerozpracovává. Určitou výjimku představuje pouze téma jaderné energie, jejíž využití sociální demokraté v kontextu budoucího zajištění dodávek elektřiny uvádějí⁴⁴. Tradičně skepticky se k liberalizaci a zavádění trhu se zemním plynem a elektřinou staví KSČM,⁴⁵ která tento proces chápe jako oslabení pozice státu.

Pomineme-li rozdíly jednotlivých politických stran v naplňování a prioritách energetické politiky ČR, je možné hovořit o konsenzu v oblasti energetické bezpečnosti. Na druhou stranu většina prozkoumaných dokumentů hlavních českých politických stran nezmiňuje proces formování vnitřního energetického trhu

⁴⁰ BINHACK, P. – TICHÝ, L.: Evropská dimenze energetické politiky České republiky. Vědecký projekt ÚMV v rámci Národního programu výzkumu, 2011, nepublikováno, str. 27–28.

⁴¹ Vize2020ODS, 2010. Dostupné na: <http://www.ods.cz/docs/dokumenty/vize2020final.pdf>.

⁴² Srov. <http://www.top09.cz/files/soubory/volebni-program-2010-do-poslanecke-snemovny.pdf>.

⁴³ Program VV, 2010. Dostupné na: <http://www.veciverejne.cz/program-vv-energetika.html>.

⁴⁴ HYNEK, N. – STRÍTECKÝ, V.: Energetická bezpečnost podle českých atlantistů, str. 98. In: DRULÁK, P. – STRÍTECKÝ, V. (eds.): Hledání českých zájmů. Mezinárodní bezpečnost, Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2010.

⁴⁵ Srov. <http://www.kscm.cz/article.asp?thema=3090&item=47346>.

v EU a liberalizaci trhu v ČR. Výjimku tvoří politické programy ODS a KSČM, které se touto otázkou podrobněji zabývají.

3.3 Postoj České republiky k liberalizaci energetického trhu

Liberalizace energetického trhu vedoucí k vytvoření společné energetické politiky je na úrovni EU i ČR vnímána jako jedno z prioritních témat energetické bezpečnosti. Praktickým výstupem ČR, deklarující preference a zájmy v oblasti energetiky na půdě Evropské unie, bylo předsednictví v Radě EU v první polovině roku 2009 (1. 1. 2009 – 30. 6. 2009), kde se energetická oblast stala jedním z hlavních témat. Během českého předsednictví se podařilo dojednat řadu legislativních návrhů, například Rada EU schválila třetí liberalizační balíček. ČR v průběhu předsednictví dosáhla také kompromisu v otázce rozdělení pravomocí mezi Agenturu pro spolupráci energetických regulátorů a národními regulačními orgány.

Česká republika jednala i o dalších možnostech mezinárodní spolupráce s novými producenty (Turkmenistánem, Kazachstánem a Uzbekistánem) a tranzitéry a různých projektech vnější politiky EU (například pražský summit Jižního koridoru se konal počátkem května 2009),⁴⁶ které by ve svém výsledku měly snížit energetickou závislost EU. V tomto ohledu ČR dlouhodobě prosazuje diverzifikaci energetických zdrojů a přepravních tras (například výstavbu plynovodu Nabucco v rámci tzv. čtvrtého koridoru), posilování energetických sítí ve směrech západ-východ a sever-jih, a to jak na úrovni EU, tak na regionální v rámci V4.⁴⁷

Z hlediska zapojování do evropských projektů zaměřených na zvyšování energetické bezpečnosti je možné hovořit o připravenosti ČR. Zároveň z pozice ČR pronikají do energetického sektoru prvky všech unijních změn v otázce vytváření trhu, až na některé výše zmíněné výjimky, bez vážných překážek. Například implementace směrnice druhého energetického balíčku vedla mimo jiné k liberalizaci trhu s elektřinou a zemním plynem v ČR. Přestože lze jeho stav prozatím označit jako na půli cesty, s ohledem na požadavek úplného unbundlingu, je liberalizace trhu s energiemi slučitelná s představami České republiky o zajištění energetické bezpečnosti.

Na druhou stranu v ČR, podobně jako v ostatních zemích EU, probíhá v současné době transpozice třetího energetického balíčku se zpožděním, což poukazuje na prozatímní neochotu některých členských států k úplné liberalizaci a vytvoření společné energetické politiky EU. Tento příklad dokazuje dlouhodobé

⁴⁶ Na summitu byla podepsána společná deklarace mezi EU a Ázerbájdžánem, Gruzii, Tureckem a Egyptem, která se má stát základem pro další intenzivní spolupráci mezi EU a státy daného regionu.

⁴⁷ Rozhovor, Ministerstvo zahraničních věcí ČR, dne 18. 9. 2010.

střetávání mezi Evropskou komisí, naladěnou integračně a opatrněji naladěnými státy, které se budou velmi nerady vzdávat svých pravomocí. Dělení zároveň odráží určitý zájmový střet starých a nových členských zemí, kdy první z nich velmi výrazně akcentují prvek energetické bezpečnosti a společné energetické politiky, zatímco prioritou bývalé EU15 jsou otázky environmentální spojené se společným trhem s energiemi.⁴⁸ ČR na dělicí ose zaujímá spíše středovou pozici; prosazuje dosažení energetické bezpečnosti jak energetikou politikou EU, tak liberalizací trhu.

Závěr

Článek si klád za cíl analyzovat význam liberalizace energetického trhu v procesu formování energetické politiky EU a zajištění energetické bezpečnosti. Druhým cílem článku bylo zkoumat vliv těchto unijních opatření v České republice v kontextu s národními preferencemi.

První část příspěvku se zaměřila na proces formování energetické politiky EU, která je stále limitována politickými a ekonomickými zájmy členských států. Důležitý posun směrem ke komunitarizaci energetické politiky přináší Lisabonská smlouva, která energetiku včetně liberalizace energetického trhu přenáší mezi sdílené pravomoci Unie a členských států. Liberalizaci trhu s energiemi lze z tohoto důvodu chápat jako jeden z důležitých kroků vedoucích k formování společné energetické politiky EU.

Druhá část analyzovala snahy Evropské komise, jako hlavního iniciátora vytvořit fungující trh s plynem a elektřinou, který má přispět k větší konkurenceschopnosti a zajištění energetické bezpečnosti. Na druhou stranu je liberalizace energetického trhu v řadě členských států stále odmítána z důvodu zachování dominantního postavení státních energetických podniků na trhu. Negativně se k liberalizaci energetického trhu staví Rusko, které se obává zhoršení pozice Gazpromu na energetickém trhu EU.

Ve třetí části byla pomocí tří kritérií národního zájmu posouzena konzistentnost či nekonzistentnost tématu vnitřního energetického trhu s českými preferencemi. Článek v tomto ohledu dochází k závěru, že liberalizace energetického trhu je bezesporu relevantní, vykazuje specifické znaky konsenzu a lze ji považovat za přijatelnou. Liberalizaci trhu s plynem a elektřinou společně s energetickou politikou EU, přispívající k energetické bezpečnosti, lze považovat za téma českého národního zájmu.

⁴⁸ ČERNOCH, F.: Energetická politika EU po Lisabonské smlouvě. *Global Politics*, 16. 1. 2011. Dostupné na: <http://www.globalpolitics.cz/clanky/energeticka-politika-eu-po-lisabonske-smlouve>.

Tab. č. 1: Stav liberalizace trhu s plynem v členských státech EU

Členský stát	Podíl plynu na energetické spotřebě (v % v roce 2009)	Závislost na dovozu plynu z Ruska (v % v roce 2009)	Stav implementace tzv. plynové směrnice č. 2003/54/ES (v roce 2009)	Pozice státu ve třetím liberalizačním balíčku (v roce 2009)	Stav implementace třetího energetického balíčku k 3.3. 2011
Belgie	27,7	4	NE	úplný vlastnický unbundling	NE
Bulharsko	11,1	100	NE	ITO	NE
Česká republika	22,8	75	ANO	ITO	NE
Dánsko	10,5	0	ANO	úplný vlastnický unbundling	NE
Estonsko	7,3	100	NE	-	NE
Finsko	3,2	100	ANO	-	NE
Francie	19,6	44	NE	ITO	NE
Irsko	12,0	0	NE	úplný vlastnický unbundling	NE
Itálie	29,8	30	NE	-	NE
Litva	11,2	100	ANO	-	NE
Lotyšsko	12,0	100	-	ITO	NE
Lucembursko	16,3	-	ANO	ITO	NE
Maďarsko	36,1	80	NE	úplný vlastnický unbundling	NE
Německo	27,00	44	ANO	ITO	NE
Nizozemsko	36,00	0	ANO	úplný vlastnický unbundling	NE
Polsko	12,8	68	NE	-	NE
Portugalsko	7,6	0	NE	-	NE
Rakousko	15,5	82	NE	ITO	NE
Rumunsko	27,1	100	-	-	NE
Řecko	3,2	81	ANO	ITO	NE
Slovensko	29,1	100	ANO	ITO	NE
Slovinsko	13,2	52	ANO	-	NE
Španělsko	16,0	0	NE	úplný vlastnický unbundling	NE
Švédsko	1,6	0	ANO	úplný vlastnický unbundling	NE
Velká Británie	30,7	41,20	ANO	úplný vlastnický unbundling	NE

Pramen: DREYER, I. – ERIXON, F. – WINKLER, R.: The Quest for Gas Market Competition. Firgting Europe´s Dependency on Russian Gas more Effectively; European Commission; Eurostat; Second Strategic Energy Review.

Literatura:

- 1) Aktualizace státní energetické koncepce ČR, únor 2010. Dostupné na: <http://www.mpo.cz/dokument/65293.html>.
- 2) BINHACK, P. – TICHÝ, L.: Evropská dimenze energetické politiky České republiky. Vědecký projekt ÚMV v rámci Národního programu výzkumu, 2011, s. 45, nepublikováno.
- 3) COM (2010) 639 Energy 2020. A strategy for competitive, sustainable and secure energy. Dostupné na: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0639:FIN:EN:PDF>.
- 4) COM (2007) 1 An Energy Policy for Europe. Dostupné na: http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/01_energy_policy_for_europe_en.pdf.
- 1) COQ, CH. – PALTSEVA, E.: Common Energy Policy in the EU: The Moral Hazard of the Security of External Supply, Report No. 1 February/2008, Swedish Institute for European Policy Studies. Dostupné na: <http://www.sieps.se/en/publications/rappporter/common-energy-policy-in-the-eu-the-moral-hazard-of-the-security-of-external-supply.html>.
- 6) ČERNOCH, F.: Energetická politika EU po Lisabonské smlouvě. Global Politics, 16. 1. 2011. Dostupné na: <http://www.globalpolitics.cz/clanky/energeticka-politika-eu-po-lisabonske-smlouve>.
- 7) Česká plynárenská unie. Dostupné na: <http://www.cpu.cz/webmagazine/home.asp?idk=1>.
- 8) DELVAUX, B. – HUNT, M. – TALUS, K. (eds.): EU Energy Law and Policy Issues. 1st edition, Euroconfidentiel 2008, ISBN: 978-2-930066-70-7, s. 300.
- 9) DREYER, I. – ERIXON, F. – WINKLER, R.: The Quest for Gas Market Competition. Fighting Europe's Dependency on Russian Gas more Effectively. Occasional Paper No. 1/2010 European Centre for International Political Economy. Dostupné na: <http://www.ecipe.org/publications/ecipe-occasional-papers/the-quest-for-gas-market-competition/PDF>.
- 10) EIKELAND, P. O.: EU Internal Energy Market Policy. New Dynamics in the Brussels Policy Game? A Canes Working Paper, Fridtjof Nansen Institute, 2008. Dostupné na: <http://www.fni.no/doc&pdf/FNI-R1408.pdf>.
- 11) EIKELAND, P. O.: The Third International Energy Market Package: New Power Relations among Member States. EU Institutions and Non-state Actors? Journal of Common Market Studies, ročník 49, č. 2/2011, s. 243-263.
- 12) Electricity and Gas Market, Amendments of Directives, 2010. Dostupné na: http://www.inforse.org/europe/eu_en-mark.htm.

- 13) HAGHIGHI, S. S.: Energy Security. The External Legal Relations of the European Union with Major Oil-and Gas-Supplying Countries, Oxford and Portland, Oregon, 2007, ISBN-13:978-1-84113-728-5, s. 485.
- 14) HYNEK, N. – STŘÍTECKÝ, V.: Energetická bezpečnost podle českých atlantistů. In: DRULÁK, P. – STŘÍTECKÝ, V. (eds.): Hledání českých zájmů. Mezinárodní bezpečnost, Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2010, ISBN 976-80-86506-86-9, s. 202.
- 15) Koaliční smlouva o vytvoření koalice rozpočtové odpovědnosti, vlády práva a boje proti korupci, 2010.
- 16) KOM (2006) 841 Sdělení Komise Radě a EP s názvem Perspektivy vnitřního trhu se zemním plynem a elektřinou. Dostupné na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0841:FIN:CS:PDF>.
- 17) KOM (2006) 851 Sdělení Komise - Šetření podle článku 17 nařízení č. 2003/1/ES v odvětvích zemního plynu a elektrické energie v Evropě. Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0851:FIN:CS:PDF>.
- 18) KOM (2008) 781 Druhý Strategický přezkum energetické politiky. Dostupné na: http://ec.europa.eu/energy/strategies/2008/2008_11_ser2_en.htm.
- 19) Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie, 2008. Dostupné na: <http://eurlex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2008:115:SOM:CS:HTML>.
- 20) KRATOCHVÍL, P.: Národní zájem a jeho legitimita. In: DRULÁK, P. – STŘÍTECKÝ, V. (eds.): Hledání českých zájmů. Mezinárodní bezpečnost, Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2010, ISBN 976-80-86506-86-9, s. 202.
- 21) KSČM. Udržitelné způsoby získávání energie a snižování energetické náročnosti výroby a spotřeby ve všech oblastech života společnosti, 2010. Dostupné na: <http://www.kscm.cz/article.asp?thema=3090&item=47346>.
- 22) KUCHŇKOVÁ, P.: Vývoj vztahů Ruské federace a Evropské unie v kontextu problematiky energetické bezpečnosti, disertační práce, Brno: MU, 2010. Dostupné na: http://is.muni.cz/th/14001/fss_d/Disertace2.pdf.
- 23) Liberalising the EU energy sector, euractiv.com, 07 July 2009. Dostupné na: <http://www.euractiv.com/en/energy/liberalising-eu-energy-sector/article-145320>.
- 24) Nařízení Evropského parlamentu a Rady 2003/1228/ES o podmínkách přístupu do sítě pro přeshraniční obchod s elektřinou. Dostupné na: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:12:02:32003R1228:CS:PDF>.

- 25) Nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 2005/1775/ES o podmínkách přístupu k plynárenským přepravním soustavám. Dostupné na: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:289:0001:0013:CS:PDF>.
- 26) Nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 2009/713/ES, kterým se zřizuje Agentura pro spolupráci energetických regulačních orgánů. Dostupné na: <http://www.mojeenergie.cz/cz/narizeni-evropskeho-parlamentu-a-rady-es-c-713-2009>.
- 27) Nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 2009/714/ES o podmínkách přístupu do sítě pro přeshraniční obchod s elektřinou a o zrušení nařízení č. 2003/1228/ES. Dostupné na: <http://www.mojeenergie.cz/cz/narizeni-evropskeho-parlamentu-a-rady-es-c-714-2009>.
- 28) Nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 2009/715/ES o podmínkách přístupu k plynárenským přepravním soustavám a o zrušení nařízení č. 2005/1775/ES. Dostupné na: <http://www.mojeenergie.cz/cz/narizeni-evropskeho-parlamentu-a-rady-es-c-715-2009>.
- 29) Pačesova Zpráva Nezávislé odborné komise pro posouzení energetických potřeb České republiky v dlouhodobém časovém horizontu. Verze k opo-
nentuře, 30. 9. 2008.
- 30) Program VV, 2010. Dostupné na: <http://www.veciverejne.cz/program-vv-energetika.html>.
- 1) Programové prohlášení vlády ČR, 2006. Dostupné na: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-klad/prehled-klad-cr/1993-2007-cr/mirek-topolaneck-1/Programove-prohlaseni-vlady.pdf>.
- 32) Programové prohlášení vlády ČR, 2007. Dostupné na: <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20780>.
- 33) Programové prohlášení vlády ČR, 2009. Dostupné na: <http://www.vlada.cz/assets/jednani-vlady/programove-prohlaseni/PVV-cerven-2009.pdf>.
- 34) Programové prohlášení vlády ČR, 2010. Dostupné na: http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove_prohlaseni_vlady.pdf.
- 35) RILEY, A.: Energy Security, Gas Market Liberalisation and Our Energy Relationship with Russia, Center for Security Studies (CSS), ETH Zurich, Switzerland, 2007. Dostupné na: <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=31062>.
- 36) Rozhovor, Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, dne 24.9.2010.
- 37) Rozhovor, Ministerstvo zahraničních věcí ČR, dne 16.9.2010.
- 38) Rozhovor, Ministerstvo zahraničních věcí ČR, dne 17.9.2010.

- 39) Sdělení Komise Radě a EP s názvem Perspektivy vnitřního trhu se zemním plynem a elektřinou, leden 2007. Dostupné na: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0841:FIN:CS:PDF>.
- 40) Směrnice Evropského parlamentu a Rady 96/92/ES o společných pravidlech pro vnitřní trh s elektřinou. Dostupné na: <http://www.mojeenergie.cz/cz/smernice-evropskeho-parlamentu-a-rady-96-92-es>.
- 41) Směrnice Evropského parlamentu a Rady 98/30/ES o společných pravidlech pro vnitřní trh se zemním plynem. Dostupné na: <http://www.mojeenergie.cz/cz/smernice-evropskeho-parlamentu-a-rady-98-30-es>.
- 42) Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2003/54/ES o společných pravidlech pro vnitřní trh s elektřinou a o zrušení směrnice 96/92/ES. Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0054:FIN:EN:PDF>.
- 43) Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2003/55/ES o společných pravidlech pro vnitřní trh se zemním plynem, kterou se zrušuje směrnice 98/30/ES. Dostupné na: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:176:0057:0078:EN:PDF>.
- 44) Směrnici Evropského parlamentu a Rady 2009/72/ES o společných pravidlech pro vnitřní trh s elektřinou a o zrušení směrnice 2003/54/ES. Dostupné na: <http://www.mojeenergie.cz/cz/smernice-evropskeho-parlamentu-a-rady-2009-72-es>.
- 45) Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/73/ES o společných pravidlech pro vnitřní trh se zemním plynem a o zrušení směrnice 2003/55/ES. Dostupné na: <http://www.mojeenergie.cz/cz/smernice-evropskeho-parlamentu-a-rady-2009-73-es>.
- 46) TICHÝ, L.: Energetické vztahy mezi Českou republikou a Ruskou federací, amo.cz, 2010. Dostupné na: <http://www.amo.cz/publikace/energeticke-vztahy-mezi-ceskou-republikou-a-ruskou-federaci.html>.
- 47) TICHÝ, L.: Problematika vzájemné závislosti v energetických vztazích mezi Českou republikou a Ruskou federací a působení Evropské unie, Středoevropské politické studie, ročník XII, jaro-léto 2010. Dostupné na: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=405>.
- 48) TICHÝ, L.: Rozpory v energetických vztazích EU – Rusko. Revue Politika, 12/2010, Brno. Dostupné na: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1390/rozpory-v-energetickech-vztazich-eu-rusko>.
- 49) Úřad vlády ČR. Analýza dopadů Lisabonské smlouvy, 2010. Dostupné na: <http://www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/dokumenty/Analiza-dopaduLisabonske-smlouvy.pdf>.
- 50) Vize2020ODS, 2010. Dostupné na: <http://www.ods.cz/docs/dokumenty/vize2020final.pdf>.

- 51) Volební program strany TOP09, 2010. Dostupné na: <http://www.top09.cz/files/soubory/volebni-program-2010-do-poslanecke-snemovny.pdf>.
- 52) VOŠTA, M. – BIČ, J. – STUHLÍK, J. (eds.): Energetická náročnost: determinanta změn toků fosilních paliv a implikace pro EU a ČR, Praha, Professional Publishing, 2008, ISBN 978-80-86946-83-2, s. 175.
- 53) Zákon č. 458/2000 Sb. o podmínkách podnikání a výkonu státní správy v energetických odvětvích (Energetický zákon) ve znění pozdějších předpisů. Dostupný na: <http://www.tzb-info.cz/t.py?t=15&i=166>.

Uvedené elektronické zdroje byly ověřeny ke dni 31. 3. 2011.

Summary:

Common energy market in the EU and position of the Czech Republic

The increased energy consumption in the world along with increase in energy prices and the effect of a number of energy crises in the past few years brought about that a question of a common energy policy and completion of the liberalization of energy market have become intensely debated issues in the European Union, including the Czech Republic. The aim of this paper is to assess the importance of energy market liberalization in energy security and EU energy policy and to analyze the impact of these EU measures in the Czech Republic. Basic objectives will be achieved through several sub-issues. The first will examine the nature and goals of EU energy policy after the Treaty of Lisbon entered into force. The second question focuses on the process of shaping the energy market, its current status and constraints from the side of Member States. Other questions will ask for the application of these legislative measures and their consistency or incompatibility with the interests of the Czech Republic.

Keywords:

Czech Republic, electricity, European Union, liberalization, internal energy market, interests, natural gas